

УДК 378.035.3

Валентина Харламенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Глухівського державного педагогічно університету
імені Олександра Довженка

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджуються створені педагогічні умови для формування культурознавчої компетенції майбутніх вчителів трудового навчання.

Ключові слова: компетентність, професійна компетенція, культурознавча компетенція.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), Концепція педагогічної освіти, Закон України "Про вищу освіту", Концепція національного виховання, Державний базовий стандарт середньої освіти орієнтують вищу педагогічну школу на здійснення комплексу заходів щодо прилучення студентської молоді до вивчення національної культури, до рідного слова як засобу духовного самовираження індивіда. На збереження народних традицій, формування знань про культуру рідного народу, особливості її взаємозв'язку з іншими культурами наголошується у Всесвітній декларації про вищу освіту ХХІ століття. У Болонській декларації, зокрема, зазначається, що життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації вимірюється привабливістю її культурних цінностей саме вчитель, є носієм культури, духовних надбань народу.

Теоретико-методологічним і методичним проблемам підготовки фахівця, присвячені праці багатьох науковців у різних контекстах: теоретичні основи вдосконалення, системний підхід до професійної підготовки вчителя висвітлений у роботах О. Абдулліної, С. Богданова, М. Євтуха, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Н. Хмель, формування професійної компетенції частково обґрунтовано у дослідженнях І. Хомського, Р. Уайта, А. Маркова, В. Куніциної, І. Беліцької, Л. Берестової, В. Байденка, А. Хуторського, Н. Гришакової, Е. Бистрова, В. Воробйова [2].

Сучасний учитель після закінчення вищого навчального закладу повинен володіти багатограним спектром складових професійної компетенції: комунікативна, психолого-педагогічна, інформаційна, науково-дослідна тощо. Серед цих складових найбільш вагомою є культурознавча компетенція, що логічно пов'язує

усі інші. Вона реалізується у знаннях матеріальної та духовної культури рідного народу вміння порівнювати її з культурами інших народів, використовувати культурознавчі знання і вміння у професійній діяльності. Вчитель покликаний підвищити рівень інтересу учнів до матеріальної та духовної культури рідного народу, забезпечити інтелектуальне виховання молодих громадян України. Таким чином, зростає роль культурознавчих компонентів всіх складових професійної підготовки. На формування компетентності впливають різноманітні фактори, а отже ми визначили важливі завдання, які мають бути враховані при роботі зі студентами, а саме:

- створення умов для розвитку самореалізації;
- задоволення запитів та потреб;
- засвоєння продуктивних знань, формування умінь та навичок;
- розвиток потреби поповнювати знання протягом усього життя;
- виховання для життя у цивілізованому громадянському суспільстві.

Аналіз праць з проблеми компетентності (А. Бронська, Т. Гайворонська, І. Зязюн, М. Євтух, А. Маркова, В. Куніцина, С. Табакова, тощо) дозволяє нам розглядати компетенцію як якість особистості, її установки, як: професійні, педагогічні, психологічні знання і вміння вчителя [3, 4, 7].

Виклад основного матеріалу. Отже, компетентність означає наявність знань про різні аспекти життя людини, навичок творчого володіння інтелектуальним і фізичним інструментарієм, здатності взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, враховуючи конфліктні; характеризує повноту, достатність та адекватність здійснюваних дій, що базуються на наявності великих знань та відповідного практичного досвіду. Під компетентністю сьогодні розуміється інтегрована характеристика

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

якостей особистості людини і рівня її підготовки до виконання діяльності у певній галузі діяльності.

Розглядаючи компетентність, важливо враховувати не тільки те, що знає людина і якими методами вона користується, але й те, що рухає її діями, які погляди вона поділяє, як вона реагує на різні ситуації, причому все це розглядається не окремо, а в цілому. Крім цього компетентність – це ситуативна категорія, тому що виражається у готовності до здійснення якої-небудь діяльності у конкретних життєвих ситуаціях. Зовнішня дійсність структурується відповідно до внутрішньої, а внутрішня, у свою чергу, відтворює вплив навколишнього середовища.

Прояв компетентності можна оцінити тільки на основі сформованої у людини сукупності умінь та її поведінкових реакцій. Аналіз зазначених положень дає нам змогу висловити думку про те, що некомпетентність може служити критерієм девіантного розвитку людини. Розвиток будь-якого суспільства залежить від того, як воно розуміє мету, завдання і зміст освіти, які напрями розвитку вважає пріоритетними.

Отже, під **компетентністю** (від лат. *competentis* – здібний) розуміємо володіння компетенцією, тобто знаннями, досвідом, який дозволяє оцінювати, робити висновки, або володіння повноваженнями у вирішенні певних питань [8].

Важливим у нашому дослідженні є такий аспект окресленої проблеми – вивчення культурознавчої компетенції, як складової професійної компетенції, вчителя трудового навчання та формування її у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Професійна компетенція – це результат оволодіння професійними знаннями і вміннями, необхідний для вирішення типових професійних завдань [4].

У психолого-педагогічній та філософській літературі проблема культурознавчої компетенції відображена в роботах М. Бахтіна, С. Богданова, В. Гриньової, І. Зязюна, О. Леонтьєва [2, 5, 7].

Культурознавча компетенція – це система знань матеріальної та духовної культури рідного народу, вміння порівнювати її з культурами інших народів і використовувати набуті знання у професійній діяльності.

Таким чином, процес формування культурознавчої компетенції в умовах вищого педагогічного навчального закладу полягає у тому, що потреби стають більш усеосяжними, теоретично значущими, професійно спрямованими, з'являється потреба в науково-дослідній і професійній діяльності з відповідного

питання. Відповідно, інтерес і потреба стали у нашому дослідженні системостворюючими поняттями. Вони, природно, знаходяться у контексті інших категорій, що складають професійну компетенцію, пов'язаних з культурознавчою компетенцією.

Культурознавча компетенція студентів формується на знаннях, уявленнях і думках про матеріальну та духовну культуру суспільства. Звичайно, студентам не вистачає деяких теоретичних знань, загальносвітоглядної підготовки, але ігнорувати даний рівень обізнаності, навіть якщо вони низькі, не можна. Суб'єктом виховного впливу, крім того, обов'язково повинний враховуватися той факт, що студенти реагують на зовнішні впливи вибірково, у залежності від уже існуючих у них установок, особистісних і громадянських інтересів, уявлень, почуттів, ціннісних орієнтацій.

Для дослідження експериментальною базою нами був обраний фізико-технічний факультет Глухівського державного педагогічного університету імені О. Довженка. Всього у експерименті взяли участь 155 респондентів.

На думку студентів (6,4%) культурознавчі знання поповнюються за рахунок вивчення усіх навчальних предметів, 56,6% респондентів віддали перевагу психолого-педагогічному циклу з урахуванням особливостей інших професійно-орієнтованих дисциплін.

У результаті дослідження з'ясувалося, що серед причин, які гальмують розвиток культурознавчої компетенції, студенти поставили на перше місце недолік часу – 28,1%; на друге місце – власну пасивність – 18,6%; на третє місце – вплив навколишнього середовища – 27%; не відчувають потреби у подальшому розвитку 26,3% опитаних.

За даними дослідження у числі факторів, що сприяють формуванню такого рівня культурознавчої компетенції, на перше місце респонденти поставили самоосвіту – 26,3%; на друге місце – самостійну роботу – 24,8%; далі: опрацювання наукової та науково-популярної літератури – 28,3%; телебачення і радіо – 20,6%.

Нами було визначено 5 рівнів сформованості культурознавчої компетентності: критичний, низький, середній, достатній, високий. Результати експерименту свідчать про те, що показники експериментальної групи вищі за показники контрольної.

Одним з найважливіших завдань проведеного дослідження ми вважаємо думку студентів про те, що інтереси до теоретичних і практичних

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

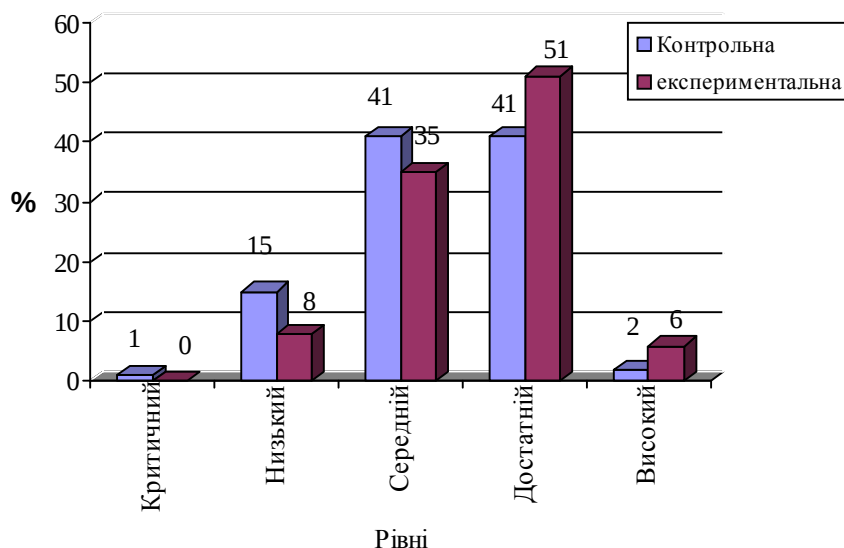

Рис. 1. Рівень сформованості культурознавчої компетентності

питань формування культурознавчої компетенції стають більш стійкими і широкими за умови цілеспрямованої систематичної роботи в процесі професійної підготовки учителя. Якщо в студентів з низьким рівнем культурознавчих інтересів виражене прагнення одержати лише деякі знання в області формування культурознавчої компетенції учнів, то опитані, у яких середній рівень сформованості культурознавчої компетенції усвідомлюють весь комплекс народознавчих впливів (навчальний процес, навколишнє середовище, спілкування, трудова діяльність, культура), вони прагнуть установити між окремими факторами взаємозв'язок; внести знання культури свого народу в навчально-виховний процес школи у період педагогічної практики.

Висновки. Окрім того, дослідження показало, що створені педагогічні умови для формування культурознавчої компетенції майбутніх вчителів трудового навчання, а саме позааудиторна виховна робота, виконання системи завдань під час педагогічної практики, виконання навчальних проєктів, сприяють її підвищенню.

1. Бахтин М.М. *Эстетика словесного творчества*. – М. – Педагогика, 1995. – 357 с.

2. Богданов С.Н. *Формирование*

профессионально-нравственной культуры будущего учителя. – М., 1994. – 218 с.

3. Бронська А. *Методична компетенція викладача як об'єкт тестування* // Дивослово. – 2000, №2. – С. 21 – 23.

4. Гайворонская Т.А. *Развитие профессионально-педагогической компетентности преподавателя иностранного языка в межкультурном пространстве* <http://rspu.edu.ru/li/journal/gaivoronskaya/htm>.

5. Гриньова В.М. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та практичний аспект): Монографія*. – Харків: Основа, 1988. – 300 с.

6. Євтух М.Б., Шевченко Г.П. *Культурологічні основи підготовки майбутнього вчителя* // *Формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки майбутнього вчителя*. – К.: КПІІІЯ, 1991. – С. 5 – 7.

7. Зязюн І.А. *Культурологічна функція виховання студентів педагогічного вузу* // *Вища педагогічна освіта*. – 1994. – № 7. – С. 52 – 58.

8. *Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад А.В. Хуторского на отделении философии образования и теоретической педагогики РАО 23 апреля 2002 г.* – Центр “Эйдос”, www.eidos.ru/news/compet/htm.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2009